

nekoliko međusobno povezanih starih zgrada u osam nivoa, na obronku između gornjeg i donjeg dijela grada. Kako bi se postiglo jedinstvo različitih prostora, zidne su plohe presvučene širokim uzdužnim drvenim oplatom, koje u svojim utorima pružaju mogućnosti za postavljanje nosača predmeta i opisnih legendi. Da bi se predmeti zaštitili od oštećenja, izložci se svakih šest mjeseci do godinu dana mijenjaju.

Na kraju možemo zaključiti da su simpozijem ponovno aktualizirane osnovne promjene povijesnih muzeja diljem svijeta, kao i njihove funkcije i odgovornosti. Razumljivo je da i dalje ima mnogo dilema, pitanja, različitih pristupa, različitih kriterija i različitih ukusa, (na simpoziju je to bilo posebno očito na primjerima "softiciranoga" francuskog i "naturalističkog" engleskog ukusa). Jedno pitanje koje je često postavljao Gervereau o političkim pritiscima te o balansiraju između "servisiranja" i nezavisnosti vlastitih projekcija povijesnih muzeja ipak je u svemu ostalo malo visjeti u zraku.

Primljeno: 18. XII. 1996.

Summary:

The museum of the German history in Bonn

Snježana Pavičić

Marina Bregovac Pisk

The project of the creating museum of the German history (Haus der Geschichte), on the suggestion of Hermuth Kohl in the parliament 1982, was realized and opened to the public in 1994. It was lots of disputing and challenging (especially about the uniting of the East and West Germany), but no matter about those problems, the project became revived. Its exhibition has very clear conception and it is very visual with lots of interesting and attractive situations. That is one of the reason why it is always full of visitors (around 4000 visitors per day).

The permanent exhibition is presented on five stages where there are many different and important aspects. The story begins with the period from 1945 until 1949 named "The burdens of the history and the separation of Germany", with the themes about the liberation, the occupation, the responsibility towards the history, postwar society and the economy. The second theme is "The beginning years of the East and West during the period from 1949 to 1955". The third theme is dedicated to Adenauer inside the federal republic and the inner development of DDR since 1956 to 1963. "Continuity and changes, restlessness and protests" include period from 1963 until 1974. The exhibition ends with the theme "New challenges, the uniting of the Germany and the path to Europe", including the period since 1974 until today.

The house of history, whose director is Hermann Schafer, organized on 28th and 29th of November 1996, symposium with the theme "What is the future of the historian museums?". The main changes inside the historian museums have been actualized, as well as their functions and the responsibilities. The rest of the dilemmas have different approaches and criteria (sophisticated French or naturalistic English approach).

The one question, about political pressure and about the balance between the use and the independence of their own projection of the historian museums, has been left with no answer.

ULOGA MUZEALNOSTI U ZAŠTITI MEMORIJE

Ivo Maroević

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Katedra za muzeologiju

Razvitak muzeološke misli u posljednjih nekoliko desetljeća otvara nam mogućnost pristupiti fenomenu kulturne baštine, njezina očuvanja i interpretacije na sasvim novi način. To se odnosi kako na baštinu očuvanu "in situ" tako i na onu prenesenu u novu okolinu, od čega je muzejska okolina jedna od mogućih.

Slijedeći filozofski, semiološki i informacijski pristup muzeologiji, pojavio se pojam "muzealnost", koji je obuhvatio najveći dio nematerijalnih kvaliteta predmeta ili cjelina kulturne baštine ili u užem smislu muzejskih predmeta. Muzealnost je osobina predmeta da u jednoj realnosti bude dokumentom neke druge realnosti, da u sadašnjosti bude dokumentom prošlosti, da u muzeju bude dokumentom realnog svijeta, da u prostoru bude dokumentom nekoga drugoga prostornog odnosa. Tako predmet iz jednog prostora i određenog vremena može biti dokumentom različitih društava ako im je bio svjedokom. Predmet fiksiran u prostoru može biti dokumentom vremena nastanka ili protoka vremena i onoga društvenog statusa koji je imao. Predmet društveno istrošen i odbačen može biti dokumentom vremena i prostora u kome je nađen ili bilo kojeg trenutka vremena u kojem je živio, dok ostaje tek samo krhotinom društvene zbilje u kojoj je bio od važnosti. Muzealnost je nematerijalna vrijednost ili značenje predmeta koja nam daje poticaj za njegovu muzealizaciju (Maroević, 1993.:96-7). Muzealizacija je proces otvaranja mogućnosti predmetima da žive unutar muzeološkoga konteksta.

Koncept muzealnosti dopušta nam prepoznati i identificirati dvije temeljne vrste informacija: znanstvene (selektivne) i one kulturne (strukturne). Kulturna informacija nije povezana sa znanstvenom na taj način da je možemo odmah ili vrlo precizno očitati iz materijalne strukture predmeta. Ona je promjenjiva. Pojavljuje se i iščezava ovisno o vrijednosnom sustavu po kojem je strukturirana (etički, estetski, politički i sl.). Ona je temelj onoga što ćemo zvati memorijom. Memorija, koja je sadržana u pojmu kulturne baštine je sustav asocijacija u određenom kontekstu, pri čemu kontekst (fizički i društveni) vrlo često određuje domet i raspon konotacija. Dovoljno je sjetiti se "kazališta pamćenja" u vrijeme manirizma (E. Hooper-Greenhill, 1989.:65) da nam ne bude teško povezati koncept kulturne informacije s fenomenom memorije.

Prema tome, muzejski predmet (muzealija) je "zbroj značenja", a muzeologija se bavi istraživanjem, otkrivanjem i iščitavanjem muzealnosti (ili značenja) koja je skrivena u predmetima ili pak s njima povezana. Ljudsko biće (kustos, sabiratelj, istraživač, amater i dr.) otkriva i daje svojstvo muzealnosti materijalnim predmetima.

Ono traži i nalazi muzealnost u raznolikim procesima vrednovanja i tumačenja predmeta. To se čini s ciljem zaštite pojedinih predmeta kao dokumenata njihova vremena, ali i radi komuniciranja njihova značenja drugim ljudima, generacijama ili društvima. Tako predmeti stječu važnost kao izvori znanja. Samo se po sebi razumije da su predmeti izvor znanja uzimajući u obzir i znanstvene informacije koje pružaju. Kako su te informacije teško promjenjive i selektivne, njihovu bismo ulogu mogli usporediti s ulogom podatka u memoriji računala.

Isti se proces zbiva s predmetima, zgradama ili cjelinama "in situ", samo što ih njihova uronjenost u život znatno više izlaže promjenama, destrukcijama i zahtjevima dnevne prakse. Stoga se oblici i načini očuvanja njihove "muzealnosti" i prijenosa značenja drugim ljudima i generacijama razlikuju od onih u muzejskoj stvarnosti.

Memorija, sadržana i pohranjena u predmetnom svijetu ne može se poistovjetiti s memorijom računala ili pamćenjem relevantnih znanstvenih podataka. Memorija kojom se mi bavimo nije dostupna primjenom mnemotehničkih pomagala ili metoda. Ta je memorija strukturirana kao kombinacija znanstvenih i kulturnih informacija. Znanstvenih utoliko što ne možemo uspješno razumjeti govor predmeta ako ne raspoložemo određenim znanjem, a kulturnih stoga što će niz okolnosti utjecati na onaj niz asocijativnih poticaja prema kojima će se iz totaliteta potencijalne memorije predmeta izdvajati one informacije koje će zadovoljavati trenutni, aktualni poticaj korisnika.

Memorija baštine je poticaj koji dolazi iz predmetnog svijeta koji nas okružuje. On u nama potiče znanje koje se nalazi pohranjeno u našem sustavu pamćenja, povezujući tako vlastito znanje s osobinama predmeta. Na djelu je tada djelovanje fizičkog i društvenoga konteksta, poput krajolika, ambijenta, društvene uvjetovanosti, povijesnih okolnosti i niza drugih uvjeta koji stimuliraju procese nastanka konotacija i asocijacija. Time se generira konkretizacija niza kulturnih informacija i s vremenom se često stvara osjećaj poistovjećivanja s baštinom. Ako se to usporedno događa u više ljudi ili u nekim od društvenih skupina, tada se ostvaruje fenomen kolektivne memorije koji postaje respektabilna društvena pojava. Njome se može upravljati, što znači i manipulirati u određenim situacijama.

Memorija baštine pohranjena u predmetima ili cjelinama veže se uz njihov materijal i oblik, dakle uz materijalni aspekt njihova bića. Gubitkom oblikovana materijala gubi se autentičnost nositelja memorije. Mi ga možemo dijelom obnoviti ponovimo li poznati oblik u novome materijalu, ali smo time uklonili jednu vrijednu komponentu, a to je svjedočanstvo o protoku vremena, i time smanjili autentičnost predmeta baštine. Što je manje posrednika u procesu nastanka predmeta između koncepcije i realizacije (tj. između njegova idejnog i stvarnog identiteta), to je manja vjerojatnost djelotvornog obnavljanja oblika predmeta u novome materijalu. Primjer nemogućnosti ponavljanja umjetničkoga dojma kod kopiranja umjetničkih slika više je nego indikativan.

Memorija je vezana i uz kontekst. Predmeti koji su muzealizirani u pravilu su izgubili svoj izvorni ili neki od povijesnih primarnih

konteksta. Njihov je životni kontekst sačuvan jedino u dokumentaciji i u konceptualnom pristupu onih ljudi, koji su kadri zamisliti takav kontekst. Njihov muzealni kontekst apsolutno je artificijelan. On je pogodan za nastajanje nekih novih konotacija koje su plod raznolikih spekulativnih pristupa, gdje je sve moguće ako postoji okvir koji je kadar zaokružiti koncept. Još jednom uzimam kao primjer manirističko "kazalište pamćenja", gdje su ljudi izborom predmeta iz prirodnoga konteksta stvarali artificijelni kontekst i unutar njega okvir za razumijevanje stvari koji je kasnijim ljudima postao potpuno nerazumljiv*1 i činio im se nesustavnim. Gubitkom konteksta izgubilo se značenje.

Identiteti predmeta koje je 1988. godine formulirao P. van Mensch (van Mensch, 1989.:90) sadržajno su zaokružili mnogoznačnost muzejskog predmeta. Njihovi se složeniji oblici mogu primijeniti i na baštinu "in situ", kao i na vrlo složene strukture kulturne baštine poput povijesnih gradova. Mnogi od identiteta, posebice pak strukturalni, funkcionalni i zbiljski nose u sebi svjedočanstvo o vremenu, kontekstu, ljudima i zbivanjima, i na taj se način ugrađuju u dinamičnu stranu memorije, bila ona individualna ili kolektivna. Prva dva, utemeljiteljska identiteta, idejni i stvarni potpuno su statični jer su nepromjenjivi i odražavaju odnos predmeta ili cjeline baštine prema vremenu, prostoru i društvu u trenutku vlastitog nastajanja. Njima se uglavnom i bave temeljne znanstvene discipline.

Zaštita kulturne baštine smisljena je akcija koja se provodi da se spriječi njezino propadanje. Ona je višeslojan društveni, znanstveni, stručni i humani proces usmjeren prema očuvanju i interpretaciji spoznatih vrijednosti u materijalnom svijetu koji nas okružuje. Svrha je zaštite očuvanje integriteta baštine, stvaranje uvjeta za opstanak i poduzimanje mjera za održavanje predmeta i sklopova baštine da se odgodi neumitno propadanje i baština očuva za budućnost, sprečavanje radnji koje bi mogle oštetiti ili izmijeniti svojstva predmeta baštine i, napokon, stvaranje uvjeta za zadovoljavanje potreba određene društvene zajednice u konzumiranju vrijednosti baštine, a u skladu s njezinom namjenom i vrijednošću (Maroević, 1993.: 169-170).

Preventivna zaštita postala je posljednjih godina temeljni način zaštite*2. Ona pretpostavlja svjesno i sustavno umanjivanje opasnosti za materijal i oblik predmeta, kako onih iz fizičke okoline poput zagađenja zraka, klimatskih i bioloških uvjeta i sl., tako i onih iz društvene okoline, poput nebrige, gospodarskog napretka, neprimjerene funkcije i sl. Koliko se prvi oblik preventivne zaštite temelji na prirodnoznanstvenim principima, toliko se ovaj drugi nalazi u rascjepu između pravnih mogućnosti zaštite i poticanja razvitka društvene svijesti o vrijednostima baštine, s jedne strane, i snažnog nasrtaja kapitala, s druge strane, koji bi njegovao tek izolirane oaze baštine i to po vlastitoj procjeni i u interesu vlastite promidžbe.

Zaštitu, pa tako i ovu preventivnu, teže je provoditi u primarnom kontekstu u kojemu dominiraju proizvodnja i eksploatacija, a tek dijelom održavanje, nego u muzeološkom kontekstu u kojem je zaštita pretpostavka istraživanja i komunikacije. Fizička i društvena istrošenost predmeta i cjelina posljedica je života, ali i način

akumuliranja značajki koje će činiti memoriju. Stoga je prenošenje predmeta u muzejsku stvarnost ili utemeljenje muzeološkoga konteksta za predmete ili cjeline "in situ" jedan od oblika njihove zaštite, i to u prvom redu one unutar društvene okoline. To je stvaranje pretpostavki za zaštitu onog dijela značenja koje se je do tada akumuliralo u predmetu ili oko predmeta i prekidanje društveno aktivnoga kontinuiteta predmeta. Time se ograničava i usmjerava razvoj funkcionalnog i strukturalnog identiteta predmeta ili cjeline baštine. Odabrani predmeti i cjeline dobivaju time drugo značenje, a njihovo izdvajanje iz konteksta poništava neke od značajnih polja u kojima su oni sudjelovali. No, na drugoj je strani to cijena očuvanja predmeta i otvaranja mogućnosti njihova svjedočenja o vremenu koje je proteklo.

Zaštita memorije posebni je aspekt zaštite kulturne baštine bilo u muzejima bilo "in situ". Ona je sadržana u pojmu zaštite baštine, jer je memorija uz svjedočenje jedan od njezinih temeljnih razloga. Zaštita memorije pretpostavlja pomnu identifikaciju onoga što jest memorija u predmetima baštine. Ona traži prvenstveno zaštitu nositelja memorije, ali i njezinih vjerodostojnih tragova u predmetu ili oko njega. Kako su nositelji memorije u prvom redu materijal i oblik, a tek potom značenje i značajke predmeta preneseni u druge medije, to je zaštita cjelovitosti predmeta i onog dijela njegova okruženja koji ga određuje primarna zadaća u zaštiti memorije. Ne manje važna je i zaštita dokumentacije o predmetu. U tom je slučaju dio memorije prenesen u medije, da bi se pojavom suvremenih računala i njihovih potencijala memorija predmeta i cjelina baštine u virtualnome muzeju ili arhivu preselila i pohranila u memorije računala ili u neke druge nositelje podataka (CD i sl.). Iako je ovaj oblik memorije kulturne baštine neprecizniji i manje informativno slojevit, iako on ne raspolaže do tada neotkrivenim, pa time i nezabilježnim znanstvenim i kulturnim informacijama o realnom predmetu ili cjelini, on zauzima važno mjesto u pohrani i generiranju ljudskog znanja.

U posebni oblik zaštite memorije materijalne kulturne baštine spada i komuniciranje njezinih poruka. Iako se tim procesom provodi izbor relevantnih informacija o predmetima ili cjelinama koje se prezentiraju, a samim tim i sužava raspon lako čitljivih segmenata iz memorije predmeta ili cjeline kulturne baštine, njegovo je temeljno značenje u diseminaciji i tumačenju očuvanih i spoznatih vrijednosti. U protivnom bi ove vrijednosti bile dostupne samo uskom krugu ljudi koji ih zna odčitati iz materijala i oblika predmeta bez posrednika. Posredovanje u prepoznavanju i otkrivanju memorije u predmetnom svijetu koji nas okružuje omogućuje njezino nematerijalno i materijalno (putem publikacija i video materijala) sudjelovanje u znanju, spoznaji i životu velikog broja ljudi. Memorija se kulturne baštine tako postupno ugrađuje u ljudsku svijest i postaje kolektivnom memorijom. Time se ne umanjuje, već naprotiv pojačava potreba zaštite memorije u samoj stvarnosti.

Postavlja se napokon ključno pitanje, u čemu je uloga muzealnosti u zaštiti memorije. Iz ranijih definicija muzealnosti možemo zaključiti da muzealnost pridonosi definiranju značenja. Kako je memorija zapravo pohrana značenja, to znači da muzealnost u

svim procesima svoje identifikacije pridonosi otkrivanju dimenzije memorije u značenju materijalne kulturne baštine. Odnos značenja i memorije nije stabilan. On je promjenjiv u odnosu na promjene društvene okoline i kriterije društvenog vrednovanja materijalne kulturne baštine. Memorija je stabilna kategorija, no podvrgnuta fizičkim promjenama na predmetu ili cjelini baštine. Dio memorije kulturne baštine može nestati oštećenjem ili preoblikovanjem predmeta. S dijelom se može manipulirati. Onaj dio koji je prenesen u druge medije postupno gubi vezu s realnim predmetom. Značenje, pak, može varirati. Ono će ponekad uvažiti čitavu pohranjenu memoriju, a ponekad će neke od njezinih sastojaka staviti u drugi plan. Ponekad će značenje materijalne kulturne baštine rasti ili se smanjivati, dobivati različite predznake i vrijednosne oznake neovisno o dimenziji pohranjene memorije u njezinoj materijalnoj strukturi. Da parafraziram Željku Čorak, ponekad će kontrafori mašte biti snažniji od građevine koju podupiru (Čorak, 1991.:64).

Muzealnost usmjerava memoriju prema komuniciranju njezina sadržaja u ljudsko društvo u svakom konkretnom vremenu i neće utjecati na smanjivanje memorije. Ona će poticati njezinu ulogu u identificiranju značenja predmeta. Muzealnost će se usmjeravati prema otkrivanju poticaja za asocijacije i konotacije. Pomoći će integralnom sagledavanju vrijednosti baštine, jer je to jedina "supstanca" koja se može komunicirati ljudima svih generacija. Integritet materijalne kulturne baštine ima više razina. Govorimo o integritetu predmeta, grupe predmeta, unutrašnjeg prostora, unutrašnjosti građevine, građevine kao jedinstva vanjskog i unutarnjeg prostora, građevine unutar građevnoga kompleksa, građevine u kultiviranom ili prirodnom okruženju, unutarnjega gradskog prostora, dijela povijesne urbane cjeline (distrikta), povijesnog naselja, kulturnog krajolika i sl. Primjerice, to je: kip s oltara, oltar kao cjelina, oltar u unutrašnjosti crkve, crkva kao cjelina, crkva unutar samostanskoga kompleksa, ista crkva kao sastavni element gradskog trga, dio grada sa samostanskim kompleksom, povijesni grad s nizom drugih cjelina i povijesni grad u kulturnom krajoliku. U užemu muzejskom smislu bio bi to integritet muzejskog predmeta kao jedinke i u odnosu prema predmetima iste vrste u zbirci, prema zbirci kao cjelini i napokon prema cjelokupnom zbirnom fondu muzeja. Svaki od tih integriteta ima svoje dimenzije značenja, ali i svoj stupanj memorije kojim se ugrađuje u memoriju onog šireg integriteta. Međuzavisnosti su očite. U tom kontekstu očita je povezanost između različitih integriteta materijalne kulturne baštine, muzealnosti koja im određuje značenje u muzeološkom kontekstu i memorije koja povezuje prošlost sa sadašnjošću i stvara krugove različitih vrsta kolektivne memorije. Tu muzealnost pomaže zaštititi memorije. Na kraju valja reći da nam muzeologija kao nova akademska disciplina omogućuje način razmišljanja i pristupa u kojem će se u okviru određenih dimenzija memorije unutar kompleksa baštine moći povezivati pristupi različitih akademskih disciplina, koji su prilično razdvojeni kad su usmjereni prema pojedinim vrstama predmeta baštine. Tako će se dijelovi baštine kojima se kao predmetom znanstvenog proučavanja bave, primjerice: povijest

umjetnosti, arheologija, etnologija, povijest ili neke od prirodnih ili tehničkih znanosti moći smatrati memorijalnom cjelinom koju povezuje neka viša razina integriteta od one koja je dostupna pojedinoj specijalističkoj disciplini. Tu će muzealnost, kao osobina koja se identificira kao mogući donos kvalitete iz prošlosti i kao vrijednost koju je moguće komunicirati u svakom trenutku sadašnjosti na aktualno primjeren način, pridonijeti da se utvrdi dimenzija memorije koju valja čuvati. U određenim se situacijama isto tako relativizira opseg memorije koju je moguće komunicirati u procesima stvaranja kolektivne memorije kao društvene vrijednosti. Ove spoznaje nužno traže pragmatičnu razradu, kako bi bile muzeografski dostupne na onoj razini na kojoj se teorijska muzeološka misao implementira u svakodnevnom radu muzeoloških institucija ili onih subjekata koji se bave zaštitom i komuniciranjem poruka kulturne baštine.

Napomena: Ovaj je tekst u engleskoj verziji prezentiran na simpoziju ICOM/ICOFOM Pariz, Grenoble, 1997.

Bilješke:

1. Lees, D. (1997.), *ŽMuseum*. U: International Encyclopedia of Information and Library Science, Routledge, London: 304. "The early museums were unsystematic cabinets of curiosities...".

Taylor, F. (1948.), u knjizi "The Taste of Angels" kaže da su kabineti rijetkosti (dakle, najraniji muzeji) bili iracionalni i poremećeni, a Alexander, E. (1980.), u knjizi "Museums in Motion" da su raznovrsni i slučajni.

2 U posljednje je vrijeme izdano nekoliko publikacija posvećenih preventivnoj zaštiti, ali prvenstveno muzejskih predmeta i umjetničkih djela. Inicijatori su ICOM-ovi i ICOMOS-ovi međunarodni komiteti za konzerviranje i ICCROM. Ta se preventivna zaštita bavi jedino fizičkom okolinom u kojoj žive predmeti materijalne baštine.

Literatura:

Čorak, Ž. (1991.), "Krhotine". Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

Hooper-Greenhill, E. (1989.), "The Museum in the Disciplinary Society". U: Museum Studies in Material Culture, Ur.: S. Pearce; Leicester University Press, Leicester; 61-72. "International Encyclopedia of Information and Library Science" (1997.), Routledge, London.

Maroević, I. (1993.), "Uvod u muzeologiju", Zavod za informacijske studije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.

Mensch van, P. (1989.), "Museology as a Scientific Basis for the Museum Profession". U: Professionalising the Muses, Ur.: P. van Mensch; AHA Books, Amsterdam; 85-95.

Primljeno: 12. IX. 1997.

Summary:

The part of museology in the protection of the memory

Ivo Maroević

The development of the museological thoughts in the last few decades opens for us the possibilities to come closer to the phenomenon of the cultural heritage, the preservation and the interpretation of the heritage on completely new approach.

The concept "museology" means the biggest part of nonmaterial quality of the object or the concept of the cultural heritage in whole.

Museology is the characteristics of the material object to documents in one reality another one. In museum the document is from the real world. Inside of the one environment the document is from the other spatial relationships. Museology is nonmaterial value or the meaning of the object, which gives us the reason for his musealisation.

The memory of the heritage is the impulse that comes from the object's world that is around us. That impulse initiates the knowledge inside of our system of memory, and on that way connects our knowledge with the characteristics of the object. The memory of the heritage stored inside of the objects or the entirety is connected to their material and the shape, so that means to the material aspect of their beings. The memory is also connected to the context in which they live or have lived.

The protection of the cultural heritage is aware of the activity that prevents decay of the heritage. It is in many ways social, scientific, professional and humane process directed towards the preservation and the interpretations of the known values in material world which is around us.

The prevention of the memory assumes careful identification of something that is assumed to be memory of the objects of the heritage. It seeks at the first place the prevention to the bearer of the memory but also to its trades in and around the objects. Not less important is the protection of the documentation about objects. In that case part of the memory is transferred to another kinds of media. The memory of the cultural heritage on that way gradually builds itself into the human conscious and becomes the collective memory.

Museology directs the memory towards the communication of its content into the human society in every concrete time and it won't fall into its diminishing. Museology will keep animating the part of the memory inside the identification of the meaning of the object.

Museology of the material world will keep animating the processes of the objects, inside the human being. It will keep animating the association and connotation inside the person and will keep spreading the human knowledge. It will help the integral observation of the value of the heritage.

The heritage is collective memory and that is why is necessary for us to keep it.